

KALKINMA PLANLARINDAN EĞİTİME BAKIŞ: KAMUSAL MALLAR TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN

Mehmet Emin ALTUNDEMİR¹

Özet: Türkiye’de ilk kalkınma planı, 1963 yılında yürürlüğe girdi ve şuan dokuzuncu kalkınma planı uygulanmaktadır. Kalkınma planlarında, ekonomik ve sosyal konular başta olmak üzere, birçok konuya ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bu çalışmada, kalkınma planlarından eğitime bakış, kamusal mallar teorisi ile kalkınma planlarındaki eğitime dair sorunlar ve hedefler çerçevesinde incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden belge inceleme yöntemi kullanılmıştır. Kalkınma planlarında eğitim hizmetinin kamusal mal özelliği vurgulanırken, özellikle eğitimin ekonomik kalkınmaya sağladığı katkılara dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan eğitim ile ilgili hedef ve amaçlara ulaşmada, kalkınma planlarının başarılı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler Kalkınma Planları, Eğitim, Kamusal Mal

EDUCATION IN DEVELOPMENT PLANS: PERSPECTIVE OF PUBLIC GOODS THEORY

Abstract: The first development plan was enacted and enforced in 1963. The ninth development plan is the most recent plan to be implemented. Development plans include guidelines on economic and social issues. In this study, education in the development plans was examined within the framework of the problems and goals of education, and also the Public Goods theory. One of the qualitative research methods used was document analysis. Education is viewed in light of the development plans, especially in terms of the Public Goods’ characteristics of education, and also of economic development. This study concludes that, despite the implementation of development plans, there was not much success in achieving educational goals and objectives.

Keywords Development Plans, Education, Public Goods

Giriş

Ekonomik büyüme ile kalkınma kavramları, bazen birbirinin yerine kullanılabilir. Her iki kavramın anlam farklılığına rağmen, toplumun refah düzeyinin artırılması için hem ekonomik büyüme hem de kalkınma zorunludur (Unay, 1982). Ekonomik büyüme, üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla milli gelirin artmasını ifade eder (Dinler, 2005). Kalkınma ise, yatırım artışı, teknolojik gelişme, verim artışı, reel gelir artışı, eğitim düzeyinin yükselmesi yanında, düşüncenin, zihniyetin, sosyo-ekonomik yapıların da değişmesi anlamına gelmektedir (Özguven, 1988).

McMahon’a (1999) göre ekonominin iyi işlemesi ve gelişmiş teknolojilerin yaygınlaştırılması açısından eğitim önemli dışsallıklar sağlamaktadır. Eğitim düzeyi yüksek bireylerden oluşan toplumlarda demokratik kurumlar daha iyi işlemektedir. İyi eğitilmiş insanların oluşturduğu toplumlarda suç işleme oranları son derece düşük olmakta, bu da iç güvenlik ve adalet

¹ Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, altundemir@sakarya.edu.tr

hizmetleri ile ilgili harcamaların azalmasına yol açmaktadır. Yoksul kesimlerin eğitim düzeyi yükseldikçe bu kesimin gelir düzeyi yükselmeye başlamakta ve yoksul kesimlere yapılan gıda, sağlık ve eğitim yardımı, işsizlik ödeneği gibi transfer harcamaları azalmaktadır.

Eğitimli insanlar sağlıklarını korumada daha bilinçli ve dikkatli davranmaktadırlar. Eğitimle birlikte bireylerin kazançlarında ortaya çıkan artışa paralel olarak vergi ödeme kapasitesi de artmaktadır.

Eğitim için yapılan harcamalar; gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, iktisadi büyüme, kalkınma ve ekonomik istikrarın sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi nedenleriyle yatırım harcaması olarak da nitelendirilmektedir (Mutlu, 1998).

Türkiye’de tüm kalkınma planlarında eğitim başlığı yer almıştır. Türkiye’deki planlamanın en belirgin özelliği, kamu kesimi için emredici özel kesim için yol gösterici olmasıdır. Aslında İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra birçok ülkede kalkınma planları yaygınlaşmıştır (Küçükler, 2008).

Bu çalışma ile Türkiye’de 1963 yılından beri, son kalkınma planı hariç (9. Kalkınma planı) beşer yıllık hazırlanan ve uygulanan, kalkınma planlarındaki eğitime bakış incelenmeye çalışılmıştır. Kamusal mallar teorisi ve eğitime ilişkin olarak kalkınma planlarında yer alan hedefler ve sorunlar çerçevesinde bu inceleme yapılmıştır. Böylece, Türkiye’de planlı dönemde eğitim ve öğretim tümüyle plansız bir gelişme göstermiştir (Güven, 1995) yargısı da bir ölçüde sorgulanmıştır.

1. Kamusal Mallar Teorisinde Eğitimin Yeri

Kamusal mallar konusu, Adam Smith’ten otuz yıl önce ilk kez 1739 yılında David Hume’un “Treatise of Human Nature” adlı eserinde ele alınmıştır. Teorik temeli ise Samuelson’ın 1954 ve 1955 yıllarındaki çalışmalarında atılmıştır (Cornes ve Sandler, 1996). Daha sonraki yıllarda Musgrave, Sax, Ugo Mazzola, Pantaleoni, Knut Wicksell, Buchanan, Malkin, Wildavsky, Kaul ve Mendoza gibi iktisatçılar tarafından bu alana önemli katkılar yapılmıştır (Göker, 2008; Turan, 2008).

Kamusal mallar kendi içinde tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, erdemli mallar, erdemsiz mallar ve klüp mallar olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Tam kamusal mal olabilmesi için bir mal veya hizmetin, faydası bölünemez olması, faydası bölünemediği için fiyatlandırılmaz ve pazarlanamaz olması, faydasından kimsenin mahrum edilemez olması (dışlanamaz), tüketiminde rekabetin olmaması gerekmektedir (Pehlivan, 2009; Turan, 2008).

Kamusal malların temel iki özelliği olan rekabetin olmaması (nonrival) ve dışlanamaz olması (nonexclusive) esas alınarak ve politika tercihlerinin etkisiyle kapsama alanı genişletilen kamusal mala ait örnekler aşağıdaki şekilde yer almaktadır. Şekil incelendiğinde, eğitim hizmetinin 3 kez vurgulandığı görülmektedir. Özel mal olarak 1. çeyrekte, eğitimin her zaman ve her yerde ulaşılabilir olması nedeniyle 4. çeyrekte ve eğitimli insanın, ülkenin verimliliği ve ekonomik büyümesine sağladığı katkılar nedeniyle de 3. çeyrekte yer almaktadır (Kaul ve Mendoza, 2003).

Tablo 1: Genişletilmiş Kamusal Mal Kavramı

ÖZEL ALAN	<p>1. ÇEYREK</p> <p><u>(Tüketiminde Rekabetin ve Dışlamanın Olduğu Mallar): Özel Mallar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Süt ➤ Toprak ➤ Eğitim 	<p>2. ÇEYREK</p> <p>2A. <u>Rekabetin Olmadığı Dışlanabilir Mallar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Patentli bilgi ➤ Kablo ve uydu yayını 	KAMUSAL ALAN
		<p>2B. <u>Tüketiminde Rekabetin ve Dışlamanın Olmadığı Mallar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Kamu televizyonculuğu ➤ Mülkiyet hakları rejimi ➤ Kurallar ve standartlar ➤ Ticari olmayan bilgi ➤ İnsan haklarına uymak ➤ Henüz bilinmeyen “kötüler” 	
	<p>4. ÇEYREK</p> <p>4A. <u>Rekabetin Olduğu ve Kısmen Dışlanabilir Mallar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Atmosfer: havayı kirletme izinleri ➤ Balık stokları: avlanma kotaları ➤ Ücretli yollar 	<p>3. ÇEYREK</p> <p><u>(Rekabetin ve Dışlamanın Olmadığı Mallar): Tam Kamusal Mallar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ay ışığı ➤ Barış ve güvenlik/ ihtilaf ➤ Kanunlar ve düzen/ anarşi ➤ Finansal istikrar/aşırı finansal oynaklık ➤ Ekonomik istikrar ➤ Büyüme ve kalkınma potansiyeli (eğitilmiş işgücü gibi) ➤ Etkin/etkin olmayan piyasalar ➤ Bulaşıcı hastalıkların kontrolü ➤ Bilgi içeren farmasötik ilaçlar 	
	<p>4B. <u>Rekabetin Olduğu ve Dışlanamaz Mallar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Atmosfer ➤ Vahşi hayat: balık yatakları gibi ➤ Kamu parkları ve doğal koruma alanları ➤ Temel eğitim ve sağlık hizmetleri 		

Kaynak: Kaul ve Mendoza, 2003, 83.

Eğitim hizmetinin nasıl sunulacağı, eğitime ilişkin kaynakların nasıl sağlanacağı ve ne şekilde kullanılacağı ile devletin eğitimdeki rolünün ne olacağı konularında Keynesyen ve Klasik iktisatçılar arasında tartışmalar süregelmiştir (Öztürk, 2005). 1929 yılındaki ekonomik krizden sonra müdahaleci devlet anlayışının benimsenmesi ile Keynesyen iktisatçılar, eğitim harcamalarını yarı kamusal mal olarak değerlendirmiş ve eğitimin devlet tarafından sunulması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Keynesyen iktisadi anlayışa göre devlet, eğitim, sağlık, konut, çocuk yardımı, yaşlılığa bağlı emeklilik, işsizlik sigortası gibi alanlarda önemli görevler üstlenmiştir. Bundan dolayı eğitim harcamalarının, toplam kamu harcamaları içindeki payı artmaya başlamıştır (Öztürk, 2005).

2. Yöntem

Belge inceleme yöntemi çerçevesinde Kalkınma Planlarındaki eğitimin amacı, eğitimin finansmanı, eğitime ilişkin hedefler ve sorunlar başlıkları altında inceleme gerçekleştirilmiştir.

2.1. Kalkınma Planları ve Eğitim Planlaması

1961 Anayasasında iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için kalkınma planlarının hazırlanması ve bu planların hazırlayıcısı olarak Devlet Planlama Teşkilatının kurulması hükme bağlanmıştır. Planlı kalkınma ve planların devlet tarafından hazırlanması hükmü, 1982 Anayasasında da yer almıştır. Şimdiye kadar dokuz adet kalkınma planı hazırlanıp uygulamaya konulmuştur.

Türkiye’de uzun vadeli planlar da (perspektif plan) hazırlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları perspektif plan olarak hazırlanmışlardır. Soyut ve çok genel hedeflerin tespit edildiği perspektif planların uygulanması, kalkınma planları aracılığıyla sağlanmalıdır. Perspektif plan uygulaması, Türkiye’de başarılı olamamıştır (Sezen, 1999).

1. Perspektif Plan (15 yıllık) (1963-1977).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).

2. Perspektif Plan (22 yıllık) (1973-1995).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).

Uzun Vadeli Strateji (23 yıllık) (2001-2023)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (7 yıllık) (2007-2013)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972), 1923-1932 yılları arasında özel sektör ağırlıklı bir ekonomi politikası izlendiği, daha sonra ise devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi ile karma ekonomi düzeninin oluştuğu ifade edilmiştir. Bu düzenin oluşmasında dünyadaki gelişmeler ve Türkiye'nin tüm kaynaklarını kullanarak ekonomik kalkınma çabasının etkili olduğu ve bazı ülkelerde ortaya çıktığı gibi doktriner görüşlerin uygulanması sonucu kurulan bir düzen olmadığı vurgulanmıştır. Böylece karma ekonomi bir araç olarak uygulanacak ve kalkınma planları, kamu kesimi için emredici; özel sektör için yol gösterici olacaktır.

Kalkınma planlarındaki amaçlardan bazıları şunlardır; sanayileşerek kalkınma, tarım ve sanayinin dengeli büyümesi, ekonomik büyümenin öncelikli olması, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltılması, kamu yönetim reformu gerçekleştirilmesidir (Sezen, 1999).

Kalkınma planlarının amaçlarından birisi de eğitimin planlanmasıdır. Eğitim planlaması, açıkça tanımlanmış amaçlara uygun olarak bireyin yeteneklerini geliştirmek ve ülkenin toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına yardım edecek eğitim imkanlarını tüm nüfusa sağlamak için kamuoyunun katılması ve desteği ile, kamu kesimi için olduğu kadar özel eğitim kesim için de geçerli, toplumsal araştırma yöntem ve ilkelerinin, eğitimbilim (pedagojik) tekniklerinin koordineli uygulanmasını içeren sürekli, yönetsel, ekonomik ve parasal bir süreçtir (Adem, 1981). Aydın’a (1991) göre eğitim planlaması şu özelliklere sahip olmalıdır;

(1) Eğitim planlaması uzun bir dönemi kapsamalıdır. Planlar; kısa, orta ve uzun dönemli olmalıdır. Kısa dönemli planlar 1-2 yılı, orta dönemli planlar 4-5 yılı, uzun dönemli planlar ise 10-15 yılı kapsamalıdır.

(2) Eğitim planlaması, toplumsal ve ekonomik kalkınma planları ile bütünleşmelidir.

(3) Eğitim planlaması, eğitim sistemini bir bütün olarak almalı ve kapsamalıdır.

(4) Eğitim planlaması, eğitimsel gelişmenin hem nitel hem de nicel yönleri ile ilgilenmelidir.

(5) Eğitim planlaması eğitim yönetiminin ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

Tüm kalkınma planlarında eğitime ilişkin planlama yapılmıştır ve yukarıdaki özellikler ile örtüştüğü söylenebilir. Ancak kalkınma planlarında belli sistematik oluşturulmadığından Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında (1973-1977) olduğu gibi 1000 sayfayı geçen bir plan hazırlanabilmiştir. En kısa plan olan ve 100 sayfadan oluşan Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) ise, eğitim konusundaki açıklamalar yetersizdir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) eğitim konusu, “İnsan Gücü, İstihdam, Eğitim ve Araştırma” başlıklı bölümde ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) ise, “Ekonomik Gelişmede İnsan Unsuru” başlıklı bölümde yer almıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) karma ekonomi düzeninin benimsendiği ve bu çerçevede eğitim ve sağlık yatırımları sosyal amaçlı toplum refahına yönelik yatırımlar olduğu vurgulanmakla birlikte, devletin yapmakla görevli olduğu hizmetler arasında; emniyet, eğitim, sağlık ve adalet sayılmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) eğitim konusu, çeşitli başlıklar altında yer almıştır. İnsan gücü ve Eğitim, Eğitim İle İlgili Sorunlar, Eğitim ve Kültür, Eğitim Reformu, gibi başlıklar altında eğitimin sorunları, hedefleri ve mevcut eğitim sistemi açıklanmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983) “Yaşam Düzeyinde Gelişmeler” başlığı altında eğitim, kültür, gençlik ve spor yer almış ve ayrıca “Birincil Üretim, Altyapı Ve Hizmetler” ana başlığı altında yer alan eğitim başlığı ile hedefler, ilkeler ve politikalar belirtilmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) ise, “Sosyal Hedef ve Politikalar” başlığı altında ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994) “Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar” anabaşlığında Beşeri Kaynaklar başlığı altında eğitim konusu yer almıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) diğerlerinden farklı olarak proje bazında çeşitli konular ile ilgili düzenlemeleri öngörmüştür. Bunun için her proje ile ilgili yapılacak hukuki ve kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir. Eğitim konusunda yapılacaklar, reform olarak adlandırılmış ve “Temel Yapısal Değişim Projeleri” anabaşlığı altındaki “İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi” alt başlığında yer almıştır. Küreselleşmenin avantajlarından yararlanabilmek için Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) başta devletin ekonomideki rolü ve devlet organizasyon yapısı sorgulanmıştır. Eğitim, sanayi, teknoloji, ticaret, rekabet ve işgücü piyasalarında düzenleme yapılması gereği ve bunlar içinde en öncelikli alanın eğitim olduğu vurgulanmıştır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) eğitim konusu, “Sosyal Ve Ekonomik Sektörlerle İlgili Gelişme Hedef Ve Politikaları” anabaşlığındaki “İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi” alt başlığı altında yer almıştır. Bu plan döneminde kamu yatırımlarında öncelik verilecek alanlar arasında sağlık, enerji, sulama, teknoloji altyapısı, ulaştırma, kentsel altyapı yanında eğitim de yer almıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) ekonomik ve sosyal gelişme eksenleri belirlenmiştir. Bu eksenler beş tanedir: (1) rekabet gücünün artırılması; (2) istihdamın artırılması; (3) beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi; (4) bölgesel gelişmenin sağlanması; (5) kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması. Eğitimin doğrudan konu edildiği iki eksen vardır. Birincisi, istihdamın artırılması ekseninde yer alan “Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlılığının Artırılması” başlığı ve ikincisi ise beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ekseninde yer alan “Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi” başlığıdır. Ancak bu başlıklar altında yapılan açıklamalar çok yetersiz olmuştur.

3. Bulgular

3.1. Kalkınma Planlarında Eğitimin Amaçları ve Eğitim Kademeleri

Kalkınma planlarındaki eğitim tanımları ve amaçları, 14.06.1973 tarih 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’ndaki amaçlar ve temel ilkelere çok farklı değildir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda, Milli Eğitimin genel amacı bütün bireyleri;

(a) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaşlar olarak yetiştirmek;

(b) Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

(c) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) insangücü, istihdam ve eğitim konuları bir arada ve birbirine bağlı olarak ele alınmıştır. Çeşitli alanlarda çalışacak toplam işgücünün hangi nitelikte elemanlardan meydana geleceği konusu üzerinde durulmuş, böylece eğitim kurumlarının yetiştireceği insan sayısı, bunların nitelikleriyle ilgili hedefler tespit edilmiştir. Eğitim politikası, daha çok istihdama yönelik olup ülkenin ihtiyacı olan yetişmiş işgücünün oluşturulmasını sağlayacak bir eğitim yapısı amaçlanmıştır. Böylece, işsizliğin azaltılması, çalışanların mesleki seviyelerinin yükseltilmesi, kişilerin kabiliyetlerine göre iş sahibi olmaları ve çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarına dengeli bir dağılımının sağlanması hedeflenmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) da mesleklere göre mevcut insan kaynakları tespiti yapılarak, geleceğe yönelik bir projeksiyon oluşturulmaya çalışılmış ve bu projeksiyonlar çeşitli meslek gruplarına göre genellikle 1968 ile 1982 yılları arasında kapsamıştır.

Diğer kalkınma planlarında benzer amaçlardan söz edilmektedir. Kalkınma planlarından sonuncusu olan Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) eğitim sisteminin amacı; düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji kullanımına ve

üretimine yatkın, sanata değer veren, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı, bilgi çağı insanı yetiştirmek olarak açıklanmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitimden oluşmaktadır. Örgün eğitim kapsamında, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları bulunmaktadır. Yaygın eğitim ise, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Kalkınma planlarında örgün eğitim önceliklidir. İlk kalkınma planlarında yaygın eğitim, çalışanların verimliliğini artırmaya yönelik olarak kısa süreli yapılan faaliyetler olarak yer almıştır. Sonraki planlarda ise uluslararası kuruluşların eğitim konusundaki yayınlarının da etkisiyle “yaşam boyu eğitim” kavramı çerçevesinde yaygın eğitim, kamu kesimi ile özel kesim ve gönüllü kuruluşların birlikte yapacakları süreklilik arz eden ve geniş bir alanda yapılan eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır.

Kalkınma planlarında okulöncesi eğitim, dönemler itibariyle farklılık göstermiştir. Anne eğitiminden yoksun çocuklar için uygulanmaya başlanmış ve daha sonra sosyo ekonomik durumu elverişsiz gecekondü bölgelerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde yaygınlaştırılması kararlaştırılmıştır.

3.2. Kalkınma Planlarında Eğitimin Finansmanı

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) ilköğretim dışındaki eğitim kurumlarında sunulan eğitim hizmetinin finansmanına bu hizmetten yararlanan yurttaşların belli ölçülerde ve kendi imkânları olduğu zaman katılmaları istenmiştir. İmkânı olmayanlara ise geniş bir burs sistemi ile yükselme yollarının açık tutulması amaçlanmıştır. Bu uygulama yükseköğretimden başlanarak tedrici olarak gerekli ve mümkün diğer kademelere yayılacaktır. Diğer taraftan halkın eğitim yatırımlarına katılımı sağlanacaktı (s.442). Böylece ilköğretim dışındaki eğitim kademelerinde harçlar ile finansman şekli ima edilmektedir. Benzer yaklaşım, İkinci planda ortaöğretim ve yükseköğretim için, Üçüncü Planda ise genel liseler ve yükseköğretim için belirtilmiştir (Tural, 2002).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) döneminde eğitim harcamalarında en büyük pay, okul inşaatlarına ayrılması planlanmış ve harcamaların azaltılabilmesi için özellikle ilköğretim yapımında halkın katılımı ve emanet usulü tercih edilmiş. Ayrıca yaygın eğitime özel bir vurgu yapılarak “Hizmet İçi eğitim”, “halk eğitimi”, “kadın eğitim programları” yaygın eğitim kapsamındaki uygulamalar olarak ifade edilmiş ve bu uygulamalar devlet tarafından sunulan kamu hizmeti olarak nitelendirilmiştir (ss.177-180). Hizmet İçi eğitim programları özellikle sanayi alanındaki programların hazırlanmasında Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığı özel kesim ile beraber hareket edeceklerdi. Böylece kamu kesimi ile özel kesim işbirliğinden bahsedilmiştir (s.186). Eğitim yatırımları toplam yatırımlar içinde altıncı sırada yer almıştır. Eğitimden daha büyük paya sahip olan sektörler ise sırasıyla şunlar olmuştur; imalat sanayi, konut, ulaştırma, tarım ve enerji (s.297).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977), genel liselerde öğrencilerin öğretim giderlerine katılma yolları araştırılacak (s.744) ve yükseköğretimde de öğrencilerin yükseköğretim giderlerine katılımı sağlanacak ancak mali gücü olmayan öğrencilere burs ve kredi imkanları arttırılmaya çalışılacaktı (s.772). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) önceki planlarda olmayan, eğitim hizmetinin finansmanı konusunda bazı farklı uygulamaların hayata geçirileceğinden söz edilmiştir. Yaygın eğitim ve hizmet içi eğitimin finansmanında kullanılmak üzere devlet-işçi-işverenin katılacağı mesleki yaygın eğitim fonu kurulması ve ayrıca eğitim hizmetlerinin maliyetine katılma uygulamasının başlayacağı duyurulmuştur (s.143-144).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994), bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanmasıyla beraber önemi artan yaygın eğitimin, kamu kesimi, özel sektör ve gönüllü kuruluşların birlikte çalışacağı bir faaliyet alanı olarak belirlenmiştir. Özel bir kaynak tahsisi sağlanarak konsolide bütçeden eğitime ayrılan yatırım ödeneklerinin en az yüzde 7.5'inin yaygın eğitime ayrılacağı belirtilmiştir (s.293). Yükseköğretimde bütçe dışı kaynaklardan destek sağlanacağı ifade edilmiş olmasına rağmen bütçe dışı kaynakların neler olduğu sorusunun cevabı yoktur ve sadece döner sermayeden bahsedilmiştir (s.295).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000), zorunlu eğitim dışındaki eğitim kademelerinden yararlananların maddi güçleri nispetinde eğitimin finansmanına katılması amaçlanmış ve ödeme gücü olmayanlar için kredi ve burs imkanları sağlanacağı ifade edilmiştir (s.30). Aynı zamanda eğitim kurumlarının gelir elde etmesi ve harcama yapma konularında esnek bir yapı oluşturulması amacıyla döner sermaye ile ilgili düzenlemeler yapılacaktır. Özel sektörün eğitim yatırımlarının teşvik edilmesi için, özel okullarda okuyan öğrencilerin eğitim harcamalarının; vergi iadesi, burs, muafiyet gibi yollarla sübvansede edilmesi ile ilk ve ortaöğretim kademesindeki özel okulların bütçesine devlet katkısının sağlanması (s.33) önerileri yer almıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) ise, eğitime ayrılan özel kaynakların eğitimde fırsat eşitliğine imkân sağlayacak şekilde yönlendirileceği, bütün eğitim kademelerinde özel sektör payının artırılacağı, kamu kaynaklarının en fazla ihtiyaç duyan kesimlere yönlendirileceği, ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesi için teşvikler sağlanacağı yer almaktadır. Yükseköğretim kurumlarında finansman kaynaklarının geliştirileceği ve çeşitlendirileceği; mali gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması şartıyla öğrenci katkı paylarının yükseköğretim finansmanındaki payının artırılması için düzenlemeler yapılacağı belirtilmektedir. Yükseköğretim kurumlarının hizmet üreterek kaynak oluşturma faaliyetlerinin desteklenmesi ve iş dünyası ile işbirliği artırılarak üniversiteler ve öğretim elemanlarına gelir sağlanacağı ifade edilmektedir.

3.3. Kalkınma Planlarında Eğitimle ilgili Hedefler ve Sorunlar

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) eğitime ilişkin hedefler arasında, Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insanlar yetiştirmek ve eğitim imkânlarından kişilerin kabiliyetlerine göre faydalanmalarını sağlamak, yatay ve dikey geçişlerin sağlanması, sağlık hizmetlerinin dağılışı ile eğitim hizmetlerinin dağılışı arasında çok yakın bir ilgi olduğu, ilköğretimde okul çağındaki herkese onbeş yıl içinde okul imkânlarının sağlanması, teknik eğitime özel önem verilmesi, sanayi ile bağlantılı bir sistemin kurulması ve gece eğitimi konuları yer almıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967), okul yapımı konusunda yetkili bir organ kurulması ve bu organın, eğitim kademelerine göre okul tipi ve okul standartları konusunda araştırma yapacak ve kararlar alacak yetkiler ile donatılması amaçlanmıştır. Okul yapımına halkın katılımı da özellikle ifade edilmiştir. Diğer taraftan plan hedefleri arasında yapılacak yatırımlarda en fazla payı alacak sektörler olarak, konut, tarım, imalat sanayi, ulaştırma, enerji, eğitim, hizmetler, madencilik, sağlık ve turizm belirlenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) döneminde önemli sorunlar arasında, öğretmen açığı, çeşitli bölgelerdeki okulların eğitim öğretim seviyelerinin eşit hale getirilmesi, birçok kişinin yetiştirildikleri alan dışında çalışması veya iktisadi yapı ile

toplumsal yapının ihtiyaç duyduğu alanlarda yetişmiş eleman sıkıntısının yaşanması gibi konular bulunmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972), Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından (1963-1967) farklı olarak, özel eğitim kurumları ve yaygın eğitim konuları yer almıştır. İlköğretim, ilkokul çağındaki herkesi kapsayacağı ve üst kademelerdeki eğitim kurumlarının ise, ekonomik kalkınmayı sağlayacak insan kaynaklarını oluşturacak bir kapasitede olması hedeflenmiştir. Gerekli yönlendirmelerin yapılamaması sonucu yükseköğretimin belli alanlarına aşırı talep oluşmuştur. Ortaya çıkan bu ihtiyacı karşılamak amacıyla İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) döneminde özel yüksek okulların sayısı 40'a ulaşmış ve bu okullardaki öğrenci sayısı toplam yüksek öğretimdeki öğrencilerin yüzde 30'u kadar olmuştur (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.86).

Planlı döneme geçilmesine rağmen eğitim sistemi ile ilgili hedeflere belli konularda ulaşamadığı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) açıkça ifade edilmektedir. Özellikle, öncelik verilen mesleki ve teknik eğitim konusunda ortaya çıkan başarısızlık vurgulanmakta ve ayrıca ülke ihtiyaçlarından farklı bir yönde gelişen özel yüksek okullar vasıtasıyla belli alanlarda ortaya çıkan aşırı yükseköğretim talebinin karşılanmış olması ve nihayetinde yaygın eğitim çalışmalarının sadece, okuma yazma programları ile kültür programları halini alması eleştirilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) eğitim alanındaki sorunlardan bazıları şunlardır; kalkınma planlarında eğitimin amacı olarak öngörülen fonksiyonları yerine getirecek köklü bir sistem ve muhteva değişikliğinin sağlanamaması, uygulanan eğitim metotlarının ve öğretim elemanlarının yetersizlikleri, bölgeler arasında eğitim kademelerinin dengesiz dağılımı, örgün eğitim sisteminin ekonomik ve sosyal yapının gereklerine uygun değişimlere açık olmaması ve yaygın eğitimin bu eksiklikleri giderecek bir düzeyde olmamasıdır. Dersliklerin yetersizliği sonucunda ikili ve üçlü öğretimin artması ve aynı zamanda öğretmenlerin dengesiz dağılımı sonucunda, ilköğretimde bir öğretmenin birden fazla sınıfı okutması.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) ilköğretim, sekiz yıla çıkartılması planlanır iken; okul öncesi eğitimde özel sektörün teşvik edilmesi öngörülmüştür. Bu dönemde ortaokulların sayısında önemli bir artış olmasına rağmen öğretmenlerin, bölgeler arasında dengesiz dağılımı sonucunda eğitim kalitesinde düşüş ve ikili öğretimin artışı gibi sorunlar devam etmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983) döneminde en büyük yatırım artışı sırasıyla madencilik, enerji, eğitim ve sağlık sektörlerinde olması hedeflenmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) özel eğitim gerektiren geri ve üstün zekâlılar ile işitme, konuşma, ortopedik özürülüler için eğitim imkânlarından söz edilmesi önceki kalkınma planlarında çok az vurgulanan bu konuya özel önem verildiğini göstermektedir.

Okullaşma oranı ile ilgili olarak kalkınma planlarındaki hedefler şu şekildedir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) döneminde ilkokullarda okullaşma oranı yüzde 100 ve ortaokullarda ise yüzde 50 olması hedeflenmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) ilkokullarda okullaşma oranının yüzde 100'e ulaştığı ifade edilmiş ve okul öncesi eğitimde ise okullaşma hedefi yüzde 10 olarak belirlenmiştir. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994) okul öncesi eğitimde, yüzde 10 hedefine ulaşamadığı görülmekte ve altıncı kalkınma planı için yeni hedef yüzde 11.5 olarak belirlenmiştir. Ortaokullarda yeni hedef yüzde 80, lise düzeyindeki okullaşma oranı ise yüzde 35'den yüzde 45'e yükseltilmesi ve yükseköğretimde ise, açık öğretim dahil olmak üzere okullaşma oranının yüzde 15 olması hedeflenmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) döneminde sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilmesinden dolayı ilkokullarda sağlanmış olan yüzde 100'lük okullaşma oranı ile birlikte ortaokullardaki yüzde 65 düzeyindeki okullaşma oranının da yüzde 100 çıkartılarak sekiz yıllık temel eğitimde okullaşma oranının yüzde 100 olması amaçlanmıştır. Okul öncesi eğitimde yüzde 5.1 olan okullaşma oranı, yüzde 16'ya yükseltilmesi, genel liselerde yüzde 30.6 olan okullaşma oranı yüzde 40.5'e yükseltilmesi ve mesleki ve teknik liselerdeki bu oran yüzde 22.4'den yüzde 34.5'e yükseltilmesi hedeflenmiştir. Böylece lise seviyesinde genel okullaşma oranı yüzde 53'den yüzde 75'e çıkmış olacaktır. Yükseköğretimdeki yüzde 26.7 olan okullaşma oranında, örgün öğretimin payı yüzde 12.5 iken açıköğretimin payı yüzde 14.2'dir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) dönemi sonunda ise yüzde 19'u örgün öğretim ve yüzde 12'si açık öğretim olmak üzere yükseköğretimde okullaşma oranının yüzde 31'e yükseltilmesi hedeflenmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Plan (2001-2005) döneminde okul öncesi eğitimde yüzde 25, ilköğretimde yüzde 100, ortaöğretim (liseler) yüzde 75 ve bunun içinde genel lise eğitimi yüzde 40 iken mesleki ve teknik eğitim yüzdesi 35; yükseköğretimde hedef yüzde 37.3 ve bu hedefte örgün öğretim yüzde 28.3 iken açık öğretim yüzde 9 olması hedeflenmiştir. Aynı zamanda zorunlu eğitimin 12 yıla çıkartılması için hazırlıkların yapılması vurgulanmıştır.

2001-2023 yıllarını kapsayan "uzun vadeli strateji" planında, kamu yatırımlarının eğitim, sağlık ve teknolojik araştırma alanlarında yoğunlaştırılması öngörülmektedir. 2023 yılında okullaşma oranları ilköğretimde yüzde 100, ortaöğretimde yüzde 100 ve yükseköğretimde yüzde 50 hedeflenmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) ise, okulöncesi okullaşma oranı 2006 yılında yüzde 20'ye yaklaşmışken, 2013 hedefi olarak yüzde 50 belirlenmiştir. İlköğretimde ise 2006 yılında yüzde 95.6 olan okullaşma oranı 2013 yılında yüzde 100 hedeflenmekte ve ortaöğretim (liseler) okullaşma oranı 2006 yılında yüzde 85.2 iken 2013 yılında yüzde 100 hedeflenmektedir. Yükseköğretimde ise okullaşma oranı 2013 yılı için yüzde 48 öngörülmüştür.

Sonuç

Kalkınma planları, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal konuları başta olmak üzere birçok konuda, sorunların tespitini yapıp, hedefler ve amaçlar belirleyerek geleceğe yönelik projeksiyon oluşturan planlardır. Kalkınma planlarından eğitime bakış, hem teorik olarak eğitimin nasıl algılandığı hem de eğitime dair sorunların çözümü ile kalkınma planlarındaki hedef ve amaçların gerçekleşme düzeyleri dikkate alınarak açıklanmıştır.

Genişletilmiş kamusal mal kavramı çerçevesinde eğitim hizmeti, ekonomik büyüme ve kalkınma potansiyelinin belirleyici bir faktörü olmasının yanı sıra, temel eğitim kapsamında kamusal mal özelliği ağır basan fakat aynı zamanda özel mal olarak da nitelendirilebilen bir hizmettir. Kalkınma planlarında, eğitimin kamusal mal özelliği ile ekonomik büyüme ve kalkınmadaki etkisi daha çok vurgulanmıştır. Buna rağmen ülkenin ihtiyacı olan yetişmiş insangücünün sağlanmasında planlı bir gelişme sağlayamadığı gibi eğitimin finansmanı için yeterli kaynakların ayrılmasında da kalkınma planları etkili olamamıştır.

Ayrıca kalkınma planlarında yer alan eğitime dair hedeflerin ve sorunların, daha sonraki kalkınma planlarında tekrar edilmesi, belirlenen sürelerde sorunlara çözüm bulunamadığını ve hedeflere ulaşılamadığını dolayısıyla ertelendiğini göstermektedir. İlk planlarda yer alan sorunların önemli bir kısmı günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Bu sorunların içinde eğitimin bütün kademelerindeki fiziki altyapı ve insangücü eksiklikleri, öğretim elemanı

dağılımındaki dengesizlikler, kalabalık sınıflar, öğrencilerin etkin yönlendirilmemesi, finansman yetersizlikleri gibi temel sorunlar bulunmaktadır.

Kalkınma planları ile planlı bir eğitim sistemi oluşturulabilmesi için; somut projeler, finansman kaynakları, kurumlar arası koordinasyon konuları kalkınma planlarında yer almalıdır. Aksi halde kalkınma planlarının içeriği, Anayasa ve kanunlar gibi resmi belgelerde yer alan ifadelerin tekrarıdır ibaret olmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu. (24.06.1973 Tarih, 14574 Sayılı *T.C. Resmi Gazete*)
- Adem, Mahmut. (1981). *Eğitim Planlaması*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Araştırmaları Merkezi Yayın No:1.
- Aydın, Mustafa. (1991). *Eğitim Yönetimi*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Cornes R., and Sandler T. (1996). *The Theory of externalities Public Goods and Club Goods* (2nd Edition). USA: Cambridge University Press.
- Dinler, Zeynel. (2005). *İktisada Giriş* (11 basım). Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- DPT. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınım Planı (1963-1967)*. Ankara: DPT Yayını. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan1.pdf>> (2010 Eylül 27)
- DPT. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınım Planı (1968-1972)*. Ankara: DPT Yayını. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan2.pdf>> (2010 Eylül 27)
- DPT. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınım Planı (1973-1977)*. Ankara: DPT Yayını. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan3.pdf>> (2010 Eylül 28)
- DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınım Planı (1979-1983)*. Ankara: DPT Yayın No: 1664. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan4.pdf>> (2010 Eylül 28)
- DPT. (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınım Planı (1985-1989)*. Ankara: DPT Yayın No: 1974. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>> (2010 Eylül 28)
- DPT. (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınım Planı (1990-1994)*. Ankara: DPT Yayın No: 2174. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf>> (2010 Eylül 29)
- DPT. (1996). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınım Planı (1996-2000)*. Ankara: DPT Yayını. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>> (2010 Eylül 29)
- DPT. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınım Planı (2001-2005)*. Ankara: DPT Yayını. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>> (2010 Eylül 29)
- DPT. (2006). *Dokuzuncu Kalkınım Planı (2007-2013)*. Ankara: DPT Yayını. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>> (2010 Eylül 29)
- Göker, Zeliha. (2008). Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler. *Maliye Dergisi*, 155, 108-118.
- Güven, H. Sami. (1995). *Türkiye'de Sosyal Planlama*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Kaul, Inge ve Mendoza, R.U. (2003). Advancing the Concept of Public Goods. Yayımlandığı Kitap I.Kaul, P.Conceição, K. Le Goulven, ve R.U.Mendoza (Editörler), *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (78-111). USA: Oxford University Press.
- Küçükler, Erdal. (2008). *Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi (1963-2005)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- McMahon, Walter W. (1999). *Education and Development: Measuring the Social Benefits*. New York: Oxford University Press.
- Mutlu, Ayşegül. (1998). Türkiye'de Konsolide Bütçe Harcamalarının Değerlendirilmesi 1981-1985. *12.Türkiye Maliye Sempozyumu, 15-17 Mayıs 1997*. İstanbul: Maliye Araştırma Merkezi Yayın No:83.
- Özgüven, Ali. (1988). *İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Planlama ve Japon Kalkınması*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Öztürk, Nazım. (2005). İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü. *Sosyoekonomi Dergisi*, 1 (1), 27-44.

Pehlivan, Osman. (2009). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Derya Kitabevi.

The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management / Volume: VII SPRING

Sezen, Seriye. (1999). Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No: 293.

Tural, Nejla Kurul. (2002). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık

Turan, Deniz. (2008). *Küresel Kamusa Mallar ve Finansmanı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Unay, Cafer. (1982). *Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerine Etkileri*. İstanbul: Ar Basım Yayın ve Dağıtım.